

# Reacties van lezers

*In november vorig jaar ontving de redactie een ingezonden schrijven van de uit Nederland afkomstige, maar al sinds vele jaren in Spanje woonachtige orgelmaker G. A. C. de Graaf. Met dit schrijven reageert de heer De Graaf op Jan Jongepiers artikel 'Het orgel in de Chr. Geref. kerk te Meppel' ('Het Orgel' van juli/augustus 1988, pag. 334-338). De redactie besloot De Graafs reactie te plaatsen, met een naschrift van Jan Jongepier.*

In 'Het Orgel' van juli/augustus 1988 las ik een zeer subjectief bericht over het orgel in de Chr. Geref. kerk te Meppel. Het lijkt me nuttig hierop een paar correcties en aanvullingen te geven.

Om te beginnen werd aan dit orgel in 1962 door mij zeer bewust géén restauratie uitgevoerd, maar een verbouwing. Het is belangrijk deze begrippen te scheiden, omdat reeds daarmee duidelijk is, dat een nu zo algemeen gepropageerd 'omzien naar de oorspronkelijke opzet van Flaes' niet werd nagestreefd. Daarvoor was het Flaes-beeld door alle veranderingen al veel te veel aangetast. Naar mijn mening is er slechts één situatie denkbaar, die een terug naar de oorspronkelijke opzet van Flaes kan rechtvaardigen; namelijk wanneer dit instrument weer in de Müller-kas van de Begijnhofkerk zou komen. Een lade met enige registers pijpwerk, zonder kas, zonder front, zonder windvoorziening en vooral: zonder oorspronkelijke omgeving en akoestiek, is nog lang geen oorspronkelijk orgel. Beter lijkt het me in zo'n geval het bereikte noodlot te accepteren en niet per se historische waarden toe te kennen waar deze reëel niet meer aanwezig zijn. In verband daarmee zou ik dan ook de nu bij de laatste overplaatsing uitgevoerde werkzaamheden geenszins als 'restauratie' betitelen. Waarmee ik overigens niemand hoop te beledigen. Mijn opgave was het in 1962 met zo min mogelijk kosten een voor de

Chr. Geref. liturgie beter bruikbaar orgel te bereiken. Daarbij was natuurlijk noch geld noch interesse aanwezig om 'een klassieke opbouw met voorkantbespeling te suggeren'. Dit is een zeer slordige en primitieve informatie over de gang van zaken. De ware reden was, dat de organist tot 1962 buiten de kerkruimte zat. Weliswaar kon deze via een gat in de muur de preekstoel zien, echter noch het orgel noch de gemeentezang voldoende horen. Om dit euvel te verhelpen werd de speeltafel verplaatst; met als technische consequentie de nieuwe tractuur. Natuurlijk, zouden we toen hebben kunnen vermoeden, dat het orgel 25 jaar later nogmaals naar een veel lagere kerk zou worden overgeplaatst, dan zouden we de Flaes wellenborden en abstrakten hebben kunnen bewaren...

De romantische trompet werd niet door N. A. van Dam, maar door ondergetekende geleverd. Juist is, dat dit register uit Friesland afkomstig is. Of eiken slepen beter zijn dan pertinax slepen? En of stoffen ringen beter zijn dan de Verschueren-tele-scoophulsen? Voor de heer Jongepier bestaat daar geen twijfel over. Voor mij, ondanks 45 jaar orgelbouwpraktijk, nog steeds wel. Vast staat, dat de leden der Chr. Geref. kerk te Meppel deze wijzigingen hebben moeten betalen. En daarmee kom ik aan de kern van mijn bezwaren: Niemand zal de heer Jongepier zijn goed recht bestrijden een persoonlijke voorkeur te hebben, misschien

zelfs een grote Flaes-vereerder te zijn. Ook geef ik graag toe, dat het heel moeilijk is om klanken te beschrijven. Maar desondanks behoren berichten over orgels en orgelbouw zo objectief mogelijk te zijn. Want meningen over goed en kwaad op orgelgebied zijn er honderden, en over het begrip 'kwaliteit', ó zo gemakkelijk neergeschreven, zouden we nog heel lang kunnen discussiëren. Het veelvuldig vermelden van eikehout en tin is nog lang geen bewijs voor kwaliteit.

Veel te ver gaat het zeker, wanneer een kerkelijke gemeente, min of meer officieel via 'Het Orgel', een dure restauratie wordt aangepraat, welke bovendien nog principieel gedoemd is om te mislukken. Wie een huisorgel bouwt, is vrij om al zijn nostalgische verlangens bot te vieren. Maar wie in een kerk, met het geld van anderen en ten behoeve van anderen, werkt, behoort ook met deze wel betalende, maar niet geïnteresseerde kerkgangsters rekening te houden. Helaas regeert het geld onze wereld – ook de orgelbouw; een feit, dat in beoordelingen van orgels door organisten vrijwel steeds wordt geïgnoreerd.

Interessant zou het daarom zijn af en toe ook eens de mening van de restaurateurs te kunnen lezen. Of zijn die bang hun neutraliteit te verliezen? Opvallend, en misschien karakteristiek voor de huidige situatie in Nederland, is het, dat zelfs aan het recent verschenen boek over 'Het van Hagerbeer/Schnitger-orgel in de Grote of St.-Laurenskerk te Alkmaar' zeven personen medewerken, echter de restaurateur zelf, in dit geval de firma Flentrop, klaarblijkelijk niets te melden heeft.

Jammer, want voor de lezers van boeken en tijdschriften zou het goed zijn, wanneer de orgelzaken niet altijd en alleen door dezelfde bril bekeken werden.

G. A. C. de Graaf

## Naschrift

De brief van de orgelmaker G. A. C. de Graaf werpt op de verbouwing van het orgel in de Amsterdamse kerk aan de Lauriersgracht gedeeltelijk een ander licht dan de door mij beschreven gang van zaken. Voor de informatie die mij niet bekend was, zeg ik hem dank.

Voorts verschil ik op veel punten met hem van mening. Ik moet zeggen, dat juist de objectiviteit een belangrijk uitgangspunt is bij het samenstellen van beschrijvingen in ons maandblad, zoals het ook in de totale omgang met het historisch orgelbezit een belangrijk gegeven is.

Door die objectieve invalshoek kom ik dan ook tot de gedachte, dat bij het thans in Meppel opgestelde Flaes-bestand een denktrant in de geest van Flaes tot het meest muzikale resultaat zal leiden. Dat daarmee geen reconstructie van het eens voor de Begijnhof gemaakte orgel tot stand gebracht is, weet ik ook wel. Maar het gaat om een wijze van benadering, met als beoogd doel, een zo muzikaal mogelijk resultaat te verkrijgen.

Ik meen dan ook, dat met name de in 1962 uitgevoerde ombuiging van het klankbeeld naar de toen geldende normen, vooral door het disponeren van de registers Mixtuur en Scherp, als een subjectieve ingreep moet worden gezien. In het licht van de tijd wellicht begrijpelijk. Maar dat mag toch niet een meer objectieve benadering in onze tijd in de weg staan?

Zo is het ook gesteld met de in 1962 aangebrachte telescoopveertjes in de stokken. Dat was toen een veel gebruikt systeem en het gold als verantwoordelijk ten opzichte van de opdrachtgever om een dergelijk systeem aan te prijzen dan wel aan te brengen om het orgel tegen klimatologische fluctuaties bestand te doen zijn. Wanneer de ervaring echter leert, dat

na verloop van tijd bij veel van dit soort constructies lekkages optreden, is het toch in gelijke mate verantwoordelijk ten opzichte van een (nieuwe) opdrachtgever om het thans in zwang zijnde systeem aan te brengen? Het gaat in dit verband helemaal niet om winstbejag of onrechtmatige benadeling, maar uitsluitend om verantwoordelijkheid voor een storingsvrij functioneren.

Natuurlijk heb ik persoonlijke voorkeuren, dat constateert De Graaf terecht. Maar ik tracht die nu juist niet op historische orgels uit te leven, noch beschrijvend, noch adviserend. In het artikel over het orgel te Meppel heb ik willen aangeven hoe men in verschillende perioden met het orgel-binnenwerk van Flaes is omgegaan. Ten aanzien van de jongste werkzaamheden heb ik vooral ge-

toetst in hoeverre de esthetiek van Flaes daarbij richtsnoer geweest is. Naar mijn idee had dat consequenter gekund. Dat schrijf ik dan niet, om de omzet van orgelmakers te vergroten of de kerkeraden armer te maken. Het enige doel van die stellingname is de zorg om een goed beheer van historische orgels of (in dit geval) het torso van een historisch orgel, omdat daarmee naar mijn (inderdaad persoonlijke) voorkeur een muzikaal doel gediend is. Het is dan ook dié kwaliteit (niet weer te geven in materiaalomschrijving inderdaad) die ik wil toetsen.

En wat de laatste opmerking in de brief betreft: hoe meer ik denk te begrijpen wat er bedoeld wordt, hoe minder ik behoefte voel, daar serieus op in te gaan.

Jan Jongepier

## Revolutie en muziek

*Revolutie in de muziek, Avant-garde van 1200 tot 2000* was het thema van de *Kasseler Musiktage 1988*. En dat je met zo'n titel veel kanten op kunt, bewezen de lezingen, concerten en kerkdiensten waaruit dit festival onder meer is opgebouwd. Want behalve aan revoluties in de muziek besteedde men in Kassel ook en vooral aandacht aan muziek in een politieke revolutie. De geest van het festival was er een waar alles met alles te maken kan hebben en alles dan ook zonder meer bij elkaar gezet wordt. De aan het festival deelnemende musicologen probeerden steeds logische verbanden te leggen, maar dat lukte hen maar ten dele. Misschien kan dat ook niet, misschien is er tussen een en ander geen verband. Maar wat wel kan, wanneer je alles op elkaar loslaat, is dat er zomaar en ineens een ontmoeting ontstaat tussen twee tijdperken of twee revoluties. En in-

derdaad was Kassel tussen 27 en 30 oktober 1988 een plaats van ontmoetingen. Beethoven kwam Leonardo Boff tegen, Dorothee Sölle sprak met de klavecijniste Ruth Zechlin (geb. 1926), de oude Guillaume de Machaut (14de eeuw) was in discussie met Christoph Bossert (geb. 1957) en Hanns Eisler zat met iedereen ruzie te maken. Het was een groots feest.

De *Kasseler Musiktage* zijn eigenlijk een combinatie van twee festivals; het tweede festival, dat tussen 1965 en 1983 zelfstandig bestond, heette *Neue Musik in der Kirche*. Nog steeds heeft het festival alles met de kerk te maken. De meeste concerten, alle lezingen en natuurlijk de kerkdiensten vinden plaats in de Lutherse kerk en in de St. Martins-Kirche. En hoewel de Godnaam nauwelijks meer uitgesproken wordt,